

Панченко І. М.,
аспірант кафедри цивільного права №1
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АРЕШТУ МАЙНА, ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Арешт майна полягає у проведенні його опису, оголошенні заборони розпоряджатися ним, а у разі потреби – в обмеженні права користування майном або його вилученні у боржника та передачі на зберігання іншим особам.

Норми, що передбачають можливість накладення арешту на майно мають місце не лише у ЦПК (ст.152), ГПК (п.3 ст.43-2, ст. 67), КПК України (п.2 ст. 131, ст. 170), але і у Податковому кодексі України (ст. 94) та ряді інших нормативно-правових актів (наприклад, ЗУ «Про державну виконавчу службу» від 21.04.1999р. (Глава4)).

Арешт майна та його опис, в залежності від галузевої приналежності норм, які його передбачають, може виявлятися як:

- заходи забезпечення позову (ст. 152 ЦПК, ст. 67 ГПК)
- нотаріальна дія, яка має місце, зокрема, при відкритті спадщини та полягає у вжитті заходів з охорони спадкового майна шляхом його опису та передачі на зберігання (ст.ст. 34, 60, 61 ЗУ «Про нотаріат» від 02.09.1993р.);
- слідча міра, метою якої є захист майнових прав громадян (п.2 ст. 131, ст.170 КПК);
- адміністративний арешт майна платника податків (ст. 94 Податкового кодексу).

Попри різноманітність проявів такого заходу, як арешт та опис майна, його мета полягає в захисті майнових інтересів кредитора (іншої зацікавленої сторони) або держави (особливо за КПК та Податковим кодексом), шляхом обмеження у праві розпорядження майном. Окрім захисної функції, арешт та опис майна носить забезпечувальну функцію, оскільки слугує базою для належного виконання судового рішення.

Слід відмітити, що у випадку помилкового включення майна особи до акту опису, який має місце у всіх вище перелічених випадках, для застосування такого заходу як арешт та опис майна, зацікавленим особам слід звертатися до суду із позовом про визнання права власності та виключення майна із акту опису чи звільнення його з-під арешту.

Для того, щоб визначитись із поняттям «арешт майна» необхідно проаналізувати його під кутом зору законодавства про виконавче провадження, звернувшись до ЗУ «Про виконавче провадження» від 21.04.1999р., п. 1 ст. 52 якого зазначає, що звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні та примусовій реалізації. Арешт майна здійснюється державним виконавцем з метою забезпечення позову та належного виконання рішення суду.

Частина 1 п. 1 ст. 152 ЦПК України передбачає можливість забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно та грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб. Дана норма захищає кредитора від недобросовісних дій боржника, який може спробувати продати належне йому майно або приховати його у третіх осіб. Саме тому перебування майна поза межами місця проживання боржника не є перепорою для його опису у випадку, якщо є підстави припускати, що дане майно належить на праві власності боржнику.

При цьому слід розмежовувати такі процесуальні дії, як 1) накладення арешту на майно і оголошення заборони на його відчуження, а також 2) проведення опису і арешту майна. До подібного висновку можна прийти аналізуючи ч. 2 ст. 57 ЗУ «Про виконавче провадження», яка передбачає можливість накладення державним виконавцем арешту на майно боржника шляхом:

- 1) винесення постанови про арешт коштів та інших цінностей боржника, що знаходяться на рахунках і вкладах чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах;
- 2) винесення постанови про арешт коштів, що перебувають у касі боржника або надходять до неї;
- 3) винесення постанови про арешт майна боржника та оголошення заборони на його відчуження;
- 4) проведення опису майна боржника і накладення на нього арешту.

Таким чином перші три пункти реалізуються шляхом винесення державним виконавцем відповідної постанови про арешт коштів (відповідно до листа Мініюсту «Щодо накладення арешту на кошти боржників» від 30.06.2006р.) або майна боржника, та в залежності від його виду (рухоме чи нерухоме майно) вноситься запис до Державного реєстру обтяжень рухомого майна (відповідно до ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2003р.) або Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна (відповідно до ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004р.).

Такі дії державний виконавець вчиняє після того, як шляхом надіслання запитів до органів державної податкової інспекції, банків, дорожньої автомобільної інспекції, нотаріату тощо, у боржника були виявлені кошти або майно. Тобто, фактичного опису за місцем проживання боржника державним виконавцем не проводиться. У цьому випадку варіант помилкового арешту майна, яке належить на праві приватної власності третій особі, зводиться до нуля, оскільки надані відповідними організаціями довідки базуються на офіційних витягах із відповідних реєстрів (наприклад, Реєстру прав власності на нерухоме майно).

Якщо ж звернутися до останнього, четвертого пункту, то у даному випадку державний виконавець описує необхідне майно безпосередньо за місцем проживання боржника без попередньої перевірки його приналежності конкретній особі, виходячи із дії презумпції власності боржника, що базується на місцезнаходженні описаного майна у помешканні боржника. Якщо під час проведення процесуальних дій державному виконавцю не буде надано переконливих доказів приналежності майна, що має бути включеним до акту

опису, третій особі, то дії державного виконавця щодо включення такого майна до акту опису будуть вважатися цілком правомірними.

Також необхідно відмітити, що дослідниками досить часто ототожнюються поняття «арешт» та «опис». Видається, що подібне ототожнення є невірним.

Так, у виконавчому провадженні накласти арешт на майно можна і без його фактичного опису, наприклад, у випадку зазначення конкретного майна, скажімо автомобіля, у виконавчому листі, на підставі якого було відкрито провадження або при надходженні витягу із відповідного реєстру, на підставі чого і накладається арешт на конкретне майно. При цьому державний виконавець вносить запис до електронного реєстру обтяжень (при арешті рухомого майна відповідно до ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2003р. (Розділ II); при арешті нерухомого майна відповідно до ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004р. (Розділ IV)).

При описі майна, державним виконавцем складається процесуальний документ – акт, який носить суто документарну форму. На все майно, яке перелічено у даному акті в наступному має бути накладений арешт.

Таким чином у виконавчому провадженні опис майна завжди тягне за собою наступний його арешт, проте для накладення арешту на майно є необов'язковим його опис.

На відміну від виконавчого провадження, наприклад, при виконанні своїх обов'язків нотаріусом, майно охороняється лише шляхом його опису та передачі на зберігання (ст.ст. 34, 60, 61 ЗУ «Про нотаріат» від 02.09.1993р.). Таким чином опис майна (в приведеному випадку – спадщини), як спосіб захисту майнових інтересів громадян носить самостійний характер.

Отже, ми можемо прийти до висновку, що поняття опис та арешт майна носять самостійний характер, оскільки арешт накладається шляхом запису в електронному Реєстрі, а опис носить документарний характер і виявляє себе у формі процесуального документу – акту опису. Опис та арешт можуть застосовуватися як разом (наприклад, при виконавчому провадженні, коли опис майна тягне за собою його обов'язків арешт), так і окремо (наприклад, при вчиненні нотаріальної дії з метою охорони спадкового майна), а тому вести мову про тотожність приведених понять буде невірним.